

Informacja o krajowej i międzynarodowej współpracy kryminologów

mgr Justyna Włodarczyk-Madejska
Zakład Kryminologii, Instytut Nauk Prawnych PAN

Sprawozdanie z seminarium naukowego „Mowa nienawiści – czy i jak skutecznie penalizować?”, INP PAN, 14.01.2016 r.

Dnia 14.01.2016 r. w Instytucie Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk odbyło się seminarium naukowe, pt. „Mowa nienawiści – czy i jak skutecznie penalizować?”, zorganizowane przez Zakład Kryminologii INP PAN oraz Kampanię przeciw Homofobii. Do dyskusji nad problemem uregulowania m.in. czynów z art. 256 k.k., art. 257 k.k. oraz art. 119 k.k. wprowadzili: dr Aleksandra Gliszczyńska-Grabias (Instytut Nauk Prawnych PAN), dr Piotr Kładoczny (Uniwersytet Warszawski, Helsińska Fundacja Praw Człowieka), prok. Michał Prauziński (Prokuratura Rejonowa Poznań-Grunwald), dr Mateusz Woiński (Akademia Leona Koźmińskiego). Moderatorem spotkania był dr Witold Klaus (Instytut Nauk Prawnych PAN). Paneliści zastanawiali się m.in. nad potrzebą i zakresem penalizacji mowy nienawiści tak, by odstraszała potencjalnych sprawców, jak również rozważali problem penalizowania działań dyskryminacyjnych.

Jako pierwsza głos zabrała dr Aleksandra Gliszczyńska-Grabias, która zauważyła, że zmiany w dotychczasowym uregulowaniu mowy nienawiści generują ryzyko konfliktu na płaszczyźnie prawa europejskiego. Prelegentka poruszyła kwestię zakresu ochrony prawnej poszczególnych grup, w tym dodania do przepisów prawnokarnych ochrony kolejnych grup, i zaznaczyła, że dotychczasowe badania dość jednoznacznie wskazują, iż najczęstszym obiektem mowy nienawiści są osoby nieheteroseksualne. Panelistka podniosła także problem niezbadanego zjawiska, jakim jest wiktymizacja osób niepełnosprawnych przestępstwami motywowanymi uprzedzeniami. Dr Gliszczyńska-Grabias zastanawiała się również nad potrzebą karania mowy nienawiści. Wskazała także na konieczność większej ochrony osób LGBT.

Kolejny wprowadzający do dyskusji głos – dra Piotra Kładoczno – odnosił się do zagadnienia kontrawencjonalizacji mowy nienawiści. Prelegent uznał jednak, że jest to niemożliwe. Nie dostrzegł on powodów depenalizacji, ale również nie zauważył potencjalnych z niej zysków. Depenalizacja wiązałaby się bowiem z przeniesieniem odpowiedzialności za ściganie tych czynów w pełni na policję. Przeniesienie to może zaś generować problemy interpretacyjne. Dodatkowo obniży rangę przestępstwa. Panelista podniósł również, iż zdefiniowanie dyskryminacji w kodeksie karnym jest wręcz niewykonalne. Wskazał także, iż penalizacja podżegania do dyskryminacji jest

niemożliwa, z uwagi na fakt braku penalizacji tej ostatniej. Uznał również podżeganie do wrogości za niemożliwe do spenalizowania ze względu na potencjalną możliwość ingerencji w wolność słowa.

Moderator zwrócił uwagę na kwestię ekonomiczną, tj. że postępowanie mandatowe będzie szybsze i tańsze. Dostrzegł również pewne absurdy, jak zajmowanie się przez prokuraturę „napisami na murach”.

W dalszej kolejności głos zabrał prok. Michał Prauziński, postulując penalizację mowy nienawiści. Jak podkreślił, z uwagi na wykonywany zawód, dostrzega oddźwięk tych spraw oraz ich wpływ na świadomość społeczną. Zauważył narastanie pewnych zachowań, wskazując na problem ich wykrycia, ustalenia motywacji sprawców oraz odpowiedniego zakwalifikowania. Podniósł, iż nadzór prokuratora nad omawianymi sprawami jest niezbędny, z uwagi na posiadaną przez niego wiedzę prawniczą i umiejętność dokonywania kwalifikacji prawnej. Odpowiednie zakwalifikowanie jest o tyle trudne, iż spraw tych w żaden sposób nie można określić mianem sztamkowych, wręcz przeciwnie każda z nich jest inna i wymaga bardzo szczegółowej analizy. Wytyczne Prokuratora Generalnego wskazują prokuratorów przeznaczonych do prowadzenia tego typu spraw, tworząc tzw. nieformalne specjalizacje. Ważne – jak podkreślił prelegent – jest przy tym „zwracanie uwagi na drobiazgi”. Subsumpcja przepisów oraz stosowanie ich w praktyce będzie rodziła problemy. Poza tym, grupa policjantów, mających zajmować się tą problematyką, powinna zostać przeszkolona. Jako problem zauważa jeszcze dwie kwestie, mianowicie: funkcjonariusze policji w sprawach o wykroczenia nie będą mogli wnioskować do prokuratury o bilingi czy zwolnienie z tajemnicy służbowej. Ponadto znacznie skróciłby się okres przedawnienia, który przy wykroczeniach wynosi 1 rok. W przypadku spraw z aspektem zagranicznym, zakładających trwającą minimum rok procedurę prośby o udzielenie pomocy prawnej, oznaczałoby to całkowitą utratę możliwości ukarania sprawcy.

Jako ostatni głos zabrał dr Mateusz Woźniński. Prelegent podkreślił, iż decyzja ramowa z 2008 r. stanowi podstawę odpowiedzi na pytanie o penalizowanie mowy nienawiści, wskazując iż depenalizacja jest równoznaczna z brakiem realizacji zobowiązań wynikających z ww. aktu prawnego. Prelegent zaznaczył, iż uregulowanie mowy nienawiści w kodeksie wykroczeń skutkowałoby problemami interpretacyjnymi. Absurdem, jak zauważył, jest negocjowanie wskazanej możliwości regulacji, bowiem mowa nienawiści jako wykroczenie zostałaby ograniczona wyłącznie do kilku symboli, co wiązałoby się z automatyczną, wręcz bezmyślną interpretacją. Dlatego – jak uznał – nadzór prokuratora nad prowadzeniem postępowań przygotowawczych w tych sprawach jest niezbędny. Dodatkowo, podżeganie do publicznej dyskryminacji – bez zdefiniowania samego pojęcia dyskryminacji – nie powinno mieć miejsca (nie jest to wymóg konwencji i protokołu dodatkowego), co za tym idzie – skoro sam czyn nie podlega penalizacji niezasadne wydaje się karanie za podżeganie do jego popełnienia.

W dyskusji udział wzięli przedstawiciele różnych instytucji i organizacji, w tym Biura Rzecznika Praw Obywatelskich, Prokuratury Rejonowej Warszawa-Ochota, Komendy Stołecznej Policji, Kampanii bez nienawiści, Fundacji Trans-fuzja, Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz przedstawiciele organizatorów spotkania. Do głównych kwestii podniesionych przez ww. należy zaliczyć: potrzebę wpisania przesłanki płci do katalogu przesłanek prawnie chronionych wymienionych w przepisach kodeksu karnego przed przemocą motywowaną uprzedzeniami (Miroslawa Makuchowska, Kampania Przeciw Homofobii), zalety przeniesienia mowy nienawiści do kodeksu wykroczeń, tj. szybkość postępowań i finansowa dotkliwość kar (Anna Mazurczak, Departament ds. Równego Traktowania Biura Rzecznika Praw Obywatelskich), obniżenie rangi przestępstwa mowy nienawiści przy przeniesieniu go na grunt kodeksu wykroczeń, konieczność

utrzymania nadzoru prokuratora nad postępowaniem prowadzonym w sprawach dotyczących mowy nienawiści (Iwona Biernacka, Prokuratura Rejonowa Warszawa-Ochota), problematykę skuteczności kary w postaci zobowiązania do oglądania, np. „Cudu Purymowego” i konieczność rozważenia zastosowania kary ograniczenia wolności w przypadkach karania za mowę nienawiści (Kampania bez nienawiści).

Kilka ważnych kwestii podniósł także przedstawiciel Komendy Stołecznej Policji. Zwrócił on uwagę na problem przedawnienia - gdyż większość czynów jest popełniana za pośrednictwem Internetu. Wyjaśniał również, że nie można prowadzić spraw w postępowaniu mandatowym, jeśli sprawca nie zostanie zatrzymany na gorącym uczynku. Podniósł kwestię organizowanych dotychczas szkoleń w zakresie przestępstwa mowy nienawiści, uwzględniających głównie funkcjonariuszy pionu dochodzeniowo-śledczego oraz kryminalnego. Wykroczeniami zajmuje się zaś pion prewencyjny, co oznacza, iż docelowa grupa nie posiada odpowiedniego przeszkolenia, a dotychczas nabyta przez funkcjonariuszy wiedza nie zostałaby wykorzystana. Wskazał także na dwie kwestie: potrzebę konsolidacji osób zajmujących się sprawami mowy nienawiści oraz konieczność precyzyjnego sformułowania przepisów, która wykluczyłaby możliwości „bezgranicznej interpretacji”.

Obszerny głos w dyskusji należał do prof. Mirosława Wyrzykowskiego (Wydział Prawa i Administracji UW). Poinformował zebranych, iż Europejska Komisja przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji zakończyła pracę nad dokumentem zawierającym definicję mowy nienawiści. Wskazał, iż celem podjętych działań jest obniżenie poziomu mowy nienawiści oraz zachowań nią uwarunkowanych. Prof. Wyrzykowski rozważał kwestie: wpływu mediów na przeciwdziałanie zjawisku mowy nienawiści oraz skutków oddziaływania mowy nienawiści na płaszczyźnie indywidualnej (dla konkretnej ofiary), jak i społecznej (w sytuacji braku reakcji na to zjawisko). Podkreślał ograniczony zasięg oddziaływania tzw. „dobrych praktyk” i coraz częstsze zastępowanie ich regulacjami prawnymi. Jako istotne zagadnienie wskazał również nadrzędność prewencji nad karaniem, sugerując podejmowanie skuteczniejszych oddziaływań wobec sprawców przy jednoczesnym pozostawianiu ich w społeczeństwie.

W podsumowaniu dyskusji dr Woźniński rozważał, iż znacznie łatwiejsze byłoby zastosowanie przepisów administracyjnych, jednak uznał, że takie rozwiązanie wiązałoby się z niebezpieczeństwem utraty określonych uprawnień przez strony postępowania, szczególnie oskarżonego. Dr Woźniński odpowiedział m.in. na pytanie Magdaleny Grzyb (Uniwersytet Jagielloński) dotyczące uregulowania kwestii płci w omawianych przepisach. Wyjaśnił, iż regulacja ww. w kontekście dóbr prawnie chronionych niesłaby za sobą zagrożenie dla mniejszości, tj. wykluczyłaby z ochrony mężczyzn (98/100 przypadków dotyczy wiktymizacji kobiet). Panelista zapewnił, iż braku regulacji ww. kwestii nie należy utożsamiać z próbą pomniejszenia przestępstw mniej licznych na rzecz głównych, najczęściej popełnianych.

Na zakończenie przedstawicielka Biura Rzecznika Praw Obywatelskich poprosiła prowadzących spotkanie o spojrzenie na kwestię przeniesienia mowy nienawiści do kodeksu wykroczeń jako rozwiązania pozytywnego. Wyłącznie prok. Prauziński podjął się zadania, stwierdzając: „mielibyśmy mniej pracy i większą swobodę wypowiedzi”.

Seminarium, pt. „Mowa nienawiści – czy i jak skutecznie penalizować?” należy uznać za zdecydowanie udane. Pozwoliło bowiem nie tylko na wymianę treści merytorycznych, ale również przyczyniło się do podjęcia dyskusji przez przedstawicieli różnych środowisk, doprowadzając tym samym do konfrontacji różnych opinii, ale także do poznania problemów, z jakimi zmagają się instytucje/organizacje zajmujące się podjętą w trakcie seminarium tematyką.